

«СЛОБОЖАНЩИНА – ВОЛЯ ВОЛЬНАЯ»: ЛОКАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ «СЛОБІДСЬКОЇ ГРОМАДИ» (за польовими матеріалами)

Любов Боса

УДК

У статті подано деякі спостереження, зроблені авторкою під час експедиційного дослідження в Новопсковському та Старобільському районах Луганської області. Розглянуто науково-просвітницький внесок «Слобідської громади» у вивчення краю; показано роль «малих спільнот» у збереженні й транслюванні локальної історичної пам'яті та її взаємозв'язку із загальнонаціональним контекстом; означено роль окремих особистостей як творців українського референтного середовища.

Ключові слова: малі спільноти, локальна пам'ять, «Слобідська громада».

Some observations made by the authoress during the expeditionary investigation in Novopskov and Starobilsk districts of Luhansk region are presented in the article. Scientific and educational contributions of *Slobidska Community* to the region studying is described; the significance of *small communities* in the preservation and rendering of the local historical reminiscences and its interconnection with the nationwide context is shown. The importance of separate personalities as the creators of Ukrainian surroundings is denoted.

Keywords: small communities, local reminiscences, *Slobidska Community*.

Світлій пам'яті Валентина Золотарьова

Нині в Україні спостерігаємо різнобіжні соціокультурні процеси — як консолідацію, солідаризацію на базі ціннісних смислів, породжених подіями останнього часу, так і атомізацію, маргіналізацію, детериторизацію цілих груп населення, які неспроможні визначити власне місце через зруйнований життєвий простір, іноді через певні настанови, часом через дезінформаційні потоки з різних джерел. Очевидно, що є актуальним пошук таких локусів, які виконували й можуть виконувати водночас функції ресоціалізації, ідентифікації, консолідації населення не лише східних теренів, але й усіх українських земель. Звичайно, таке питання перебуває в компетенції офіційних інституцій, та найчастіше це їм не під силу, з огляду на складність сучасних завдань, через невідповідність фахової підготовки тощо. Проте завжди є можливість залучити до співпраці місцеві громадські організації, товариства, які нерідко виступають піонерами в соціокультурних практиках, дослідниками нових можливостей для місцевої спільноти. Особливо така співпраця важлива в сільських

районах України, де не такий багатий вибір «пропозицій».

Перебуваючи в різноманітних експедиційних відрядженнях у селах та містечках України, ми мали змогу переконатися в існуванні такого непоодинокого явища, як інтелектуальні місцеві «малі спільноти». Щодо поняття «малої спільноти», то ми виходимо з етнопсихологічного спостереження Олександра Кульчицького, який зазначив, що для української ментальності, зважаючи на історичні та соціокультурні обставини, такий тип «спільноти переживань» [5] став базовим, де українець відчувається найбільш комфортно. Це мало як позитивні, так і негативні ознаки, адже було також перепоною для утворення національних широких одностайних рухів. Услід за автором зазначимо наші спостереження, що фіксують особливості соціалізації українців за способом «малої групи» [1]. Утім, з таких «малих спільнот» за сприятливих умов утворювалися колись усі просвіти, кооперативні рухи, національні наукові осередки, майдани, саме ці особливості

якнайбільше актуалізуються і в процесі розвитку сучасного громадянського суспільства у власній державі.

Грунтовне дослідження механізмів такої самоорганізації належить ще провести, а в цій розвідці ми маємо скромне завдання через призму діяльності «Слобідської громади» і його неформального очільника Валентина Івановича Золотарьова окреслити інтелектуальний внесок цього співтовариства у вивчення Приайдарського краю та популяризацію його особливих місць пам'яті. Джерела цієї наукової, просвітницької, суспільної діяльності оприлюднені в ініційованих ними пам'ятних знаках, матеріалах преси, наукових збірниках, окремих авторських публікаціях та низці біографічних інтерв'ю, що взяті нами в грудні 2014 року, у лютому 2015 року.

Із життя

«Слобідської громади»

Новопсковщина особлива на мапі Слобожанщини через наближеність як до лінії фронту, так і до кордону з Росією. І тим несподіваніше було виявити на цих теренах справжніх вартових української ідентичності — інтелектуальне співтовариство, провідником якого був Валентин Золотарьов, хоча сам він категорично заперечував будь-яке власне очільництво, підкреслював важливу участь кожного. Також, як глибокий знавець людської психіки, намагався запобігати деструктивним «критикантським» настроям поміж членами співтовариства, адже, за його словами, «ми завжди перебували в оточенні недоброзичливців, а то й просто ворогів...» (ЗВІ).

Так трапилося, що зустрілися ми з ним, коли відрядження добігало кінця, і вже було зібрано деякий польовий матеріал, сформувався попереднє уявлення про те, як у свідомості слобожан відображаються так звані місця пам'яті. Проте спільно з В. Золотарьовим удалося поглибити власне бачення та розкрити нові грані цього питання.

Під час бесіди ми торкалися значущих, на наш погляд, деталей у родових оповідях

респондентів, де було зацентовано концепт «воля». Так, у родині Афанасьєвських зі Старобільщини трепетно зберігаються свідчення про перших поселенців на цій території — вихідців з Волині, які ввійшли до Острогозького Слобідського полку, та вихідців із Запорозького козацтва. «Один прадід із-за гоненій на веру со сторони поляків був винужден сюди виїхати на слободи, ставши козаком Острогозького полку, інший дід Гузенко (Гузь), із запорозьких козаків, заснував хутір Гузьовка. І там половина Гузенків». Подальша історія с. Гузіївка пов'язана зі створенням військових поселень, які мали слугувати опорою для імперської влади. Тут у 20-х роках ХІХ ст. перебував штаб Астраханського кірасирського полку 2-ї кірасирської дивізії, з того часу село почало називатися Нова Астрахань. Тож він чув, як «діди співали наші всі, так сказати, хуторяни. Сідали за стіл, і обично молодий голос починав:

А гей уже років двісті,
Як козак в неволі,
Понад Дніпром ходить,
Викликає долі.

А тут тоді весь хор починає:

Гей, доле, вийди в поле із води,
Визволь мене, серденько, із біди!
Визволь мене, серденько, із біди!»

(АГЗ).

Безперечно, найстійкішим образом українського регіону для корінних жителів є образ краю колишніх слобід, вольних земель, куди переселялися їхні предки — козаки, загалом вільні люди. Переселялися «на слободи», «на поле». Слово «слобода» означало волю поселенців і несплату податків. «Слобожанщина» — досить умовний термін для позначення Слобідської України. Уперше Яків Щоголів назвав так свою поетичну збірку. В. Золотарьов стверджував, що концепт «воля» в різних інтерпретаціях і нині популярний серед населення. Саме тому «Слобідською громадою» названо краєзнавчу сторінку районної но-

вопсковської газети «Слобожанщина — воля вольная», де понад десять років друкувалися цінні розвідки місцевих авторів.

Звичайно, поняття волі корелює також з уявленнями про запорозьку спадщину місцевих жителів. Топоніми й антропоніми краю зберігають численні знаки козацької присутності. Один з наших співрозмовників, уже дещо пізніше, прокоментував ці назви: балка Козачок, село Запорозьке, гора Форпостна, Козачий Кут. Топоніми Пластунівка і Рогів тут виникли у XVIII ст. після знищення Запорозької Січі (у XVII ст. майбутній Рогів хутір називався Олександрівка). Після знищення Січі, відповідно, нищилися паланки й курені Війська Запорозького. У тому числі були розформовані Пластунівський і Рогівський курені Кодацької паланки. Після цього відбулося переселення частини запорожців на Слобожанщину. Трембач (тримбач — січовий трубач) — одне з найпоширеніших прізвищ у с. Трембачівка. У кількох селах, зокрема с. Можняківка, є прізвище Осадчий. Трапляються типово козацькі двокореневі прізвища Колибаба, Новохата, Лихоман, Моргосліп, Шаповал, М'якоход, Білоус, Черноус, Рідкокаша, Стародуб, Семиряга, Суморок, Забийворота, Сухорада, Сухомлин, Худотепло (КВІ).

Родове гніздо Каплунових

Своє бачення правильної подачі локальної специфіки краю та його вписування в загальноукраїнський контекст Валентин Іванович навів через приклад учительської родини Каплунових із с. Можняківка Новопопсковського району Луганської області, з якими він тоді настійливо радив поспілкуватися.

Пізніше, зустрівшись із його побратимом В. Каплуновим, ми в особі цієї непересічної людини побачили водночас і носія традиційної слобідської культури, і її дослідника.

Одним із цікавих локальних сюжетів, що він зафіксував, є наратив про Гайдамацьку могилу в с. Можняківка, який правомірно використовується в місцевих комеморативних

практиках. За версією місцевого люду, могила з'явилася наприкінці літа — на початку осені 1918 року, коли Запорозький корпус, який на цей час став Окремою Запорозькою дивізією, вів бої на демаркаційній лінії Української держави й Росії. Невідомо, скільки воїнів поховано в цій могилі. Її в с. Можняківка називають «Гайдамацькою». Про хрест на могилі й сьогодні побутує бувальщина про те, як він врятував життя бабці-повитусі в люту хуртовину, коли вона поверталася пізно ввечері з Білолуцька додому в с. Можняківка. «Вона збилася з дороги, зайшла аж у степ. Набрівши на могилу, знесилена, так і заснула тут, обійнявши хрест. А вранці, як стихла хуртовина, проїжджали Малим шляхом з Некритівки на саях селяни і побачили жінку, що спала, обійнявши хрест. Найзагадковіше, що живило пам'ять про цю бувальщину до наших днів, це відсутність у жінки будь-яких обморожень і слідів застуди». Так і залишилося в колективній пам'яті місцевого населення напівмістичне ставлення до Гайдамацької могили. Цей могильний хрест використовували в обрядах священник і віряни можняківської Свято-Георгіївської церкви до її закриття в 1931 році. Василь Каплунов розповідає, як згадувала пенсіонерка Зінаїда Євдокимівна Коренева (1935 р. н.) оповідки своєї мами — Лукерії Корніївни Слюсар — про хресні ходи, у яких вона брала участь у 20-х роках минулого століття: «Коли довго не було дощу, колона прихожан з хоругвами, на чолі з батюшкою, йшли на схід в степ, доходили до гайдамацької могили, читали молитви. Поверталися назад, і через деякий час ішов дощ».

Наведений приклад наочно демонструє, як індивідуальна пам'ять через перекази й ритуали переходить у колективну, де важливі для спільноти події тією чи іншою мірою піддаються фольклоризації. Подальші комеморативні практики покликані ретранслювати інформацію й укріпити набуте значення цього локусу як «місця пам'яті» (за Хальбваксом). Попри його негативне сприйняття владними структурами (до війни на Сході) та намагання

стерти сліди події, завжди знаходилися люди, які готові були поширювати інформацію про пам'ятне місце. Проводилися різноманітні заходи. Нині розроблено туристичний маршрут. Варто зазначити, що подібне функціонування такої живої традиції не поодиноким на теренах України, що вже нами було описано [2]. Це певні мнемонічні маркери, які спонтанно продукує спільнота для власного самоусвідомлення. Звичайно, найбільш чутливі її представники брали на себе роль охоронців традиції, як то сталося і з родиною Каплунових та їхніми однодумцями.

**«Ніхто краще
за місцевих авторів
не розкаже про цей край»**

Давно вже в науковому світі отримала визнання теза, що будь-яке знання визначається місцевим контекстом, специфікою місця, локальністю (*locale*). Про це йшлося впродовж усього спілкування з Валентином Золотарьовим, який, окрім того, особливу увагу звертав на важливість місцевих краєвидів. Його відчуття рідного ландшафту вражало своєю насиченістю образами, про що свідчить такий фрагмент з розповіді В. Золотарьова.

«Розкажу за Айдар. Айдар перекладається як “біла річка”. Це тюркська назва. Тут — Айдар, там — Деркул. Айдар ще перекладається із грецької як “святий”, у топонімічному словнику дано переклад назви Айдар як “свята річка”, та я від цього тлумачення відмовився. Але в своїх нарисах я називав Приайдарський край — “свята” або “благословенна” долина. Бо коли подивився на долину Айдару серед літа, коли все кругом вигорає, тільки одна долина Айдару зелена, і благословенна завдяки Айдару — річці життя. Айдар протікає за сімсот метрів від моєї хати. І я дуже радий, що хлопці ці назвали свій добровольчий батальйон саме “Айдар”. Це майже містичний зв'язок між назвами» (ЗВІ). «Коли ми з Яріком [сином. — Л. Б.] ще літом писали листа айдарівцю, то ми написали: “Нехай свята вода Айдару змие всю нечисть з нашого краю”» (СОВ).

«Як я ще був малим, мені було років десять, то ми проводили увесь свій час, усе літо на Айдарі. З ранньої весни і до пізньої осені. Ми з собою води не брали. Брали шматок хліба і солі, а ще накрадемо огірків на колгоспному городі, а воду пили прямо з Айдару. Наскільки це була чиста вода! Зараз це ми не ризикуємо робити. А тоді юшку варили і просто пили воду, все це було з Айдару. Це тут є сірчано-водневе джерело. Там була колонка пробурена. Цю воду пити можна було. Я її брав і лікувався нею. А потім її заплombували, закрили. На ній побудували санаторій “Жемчужина”. Є тут і священні джерела, це Дмитрова криниця, її років триста, і ще Пантелеймонова криниця.

Айдар — ріка життя. Ви згадали родючі землі коло Дніпра. А я коли вийшов на Канівську гору, то мені здалося, що долина Айдару і дніпровська долина — дуже схожі. Там голу-ба стрічка Дніпра, а тут стрічка Айдару зивається. І в нас правий берег Айдару високий, тільки що тут менші масштаби. Бо тут долина річки всього кілька кілометрів. Мене ця асоціація дуже вразила, і я потім в одному із своїх нарисів це використав. Коли піднятися на наші оці крейдяні гори і подивитися навкруги — оце реальність... Як я починав читати книжку ось цього автора [показує на розкішне видання. — Л. Б.] про наш край, в мене починала боліти голова, я її так до кінця і не дочитав. Йому заплатили гроші, і він це зробив на замовлення. Цей край треба бачити і відчувати. Виникає у мене такий образ — якби поставити письмовий стіл на оцій нашій горі Пристін, щоб ти постійно бачив перед собою весь цей край і район, про який пишеш. І перед тобою будуть пам'ятки всіх оцих тридцяти тисяч років. Тут час ніби спресований. З цієї гори можна побачити і пам'ятки палеоліту, і пам'ятки нашого часу, і церкву, і новітні будівлі. Тільки так можна відчутти духовний зв'язок з цією землею, з цим краєм. Чужа людина цього ніколи не зробить... Я можу писати тільки для тих людей, кого я знаю. Я уявляю свою аудиторію» (ЗВІ).

Далі Валентин Іванович з особливим пієтетом відгукується про відоме наприкінці

ХІХ ст. видання Василя Іванова [4] та про роль учителів-кореспондентів, які зібрали у своїх селах Старобільського повіту етнографічну інформацію. За його словами, «ніхто краще за місцевих авторів не розкаже про цей край». Наголошує на «правильній» організації тієї праці за розробленою програмою, навчанні виконавців. Такі самі думки оприлюднено і в його власних публікаціях. «Фольклорно-етнографічні експедиції час від часу працювали на території району, але їхні результати лишалися невідомими для місцевого населення», — пише він у передмові до книги Тетяни Тимофіївни Дем'яненко «Пісні Айдарського краю» (її було видруковано ще на початку 1990-х рр.). Далі розповідає землякам, яке важливе значення для вивчення спадщини краю має величезний обсяг роботи, що виконала авторка. Адже вона записала від бабусі Катерини Пилипівни Соболю цілий зошит і магнітну плівку обрядових пісень. Були виконавці 1890-х років народження (Шрамко Федір Степанович, Думанова Василина Сергіївна із с. Закотне, Шипілова Василина Юхимівна із с. Можняківка). У збірці десятки прізвищ старожилів, які відгукнулися на прохання дослідниці поділитися своїми знаннями. Таким чином, ця збірка є надзвичайно цінною як для науковців-етнографів, так і для школярів та студентів. У ній розміщено цикл обрядових пісень (різдвяні й петрівчані, весільні, тужливі голосіння, коліскові, ліричні, жартівливі чумацькі, невольницькі), а також лікувальні замовляння тощо. Наклад збірки — 1000 екземплярів. Сьогодні це вже раритетне видання. Сама дослідниця, перебуваючи на пенсії, не полишає свого захоплення. Цікаві з-поміж іншого її знахідки щодо календарних і сімейних обрядів, обрядового печива, народного одягу тощо. У всьому цьому ми переконалися, безпосередньо спілкуючись із самою авторкою, переглядаючи її записи, читаючи повідомлення на сторінках газети «Слобожанщина — воля вольная» (ДТТ). Валентин Іванович згадував про ще одну важливу для краю ек-

спедицію — луганських і львівських студентів та викладачів: «Звичайно, важливі їхні мовознавчі та фольклорні записи як для України в цілому, так і для місцевих мешканців, проте їхня діяльність “наскоком” таки не дає глибокого уявлення про місцевість» (ЗВІ). Тому В. Золотарьов вважав, що ніщо не замінить вивчення краю силами місцевих пошуковців, яких лише потрібно «виросувати», мотивувати тощо, а дослідникам, які приїждять з інших регіонів, він радив би хоча б побіжно консультуватися з тереновими краєзнавцями. Від себе додамо, що дійсно в експедиційних відрядженнях через різні організаційні обставини не завжди вдається предметно налагодити зв'язок з місцевими пошуковцями, проте засвідчити повагу та підтримати їхню працю — важливе завдання будь-якої етнографічної експедиції.

Щодо ролі «Слобожанської громади», то склалося враження, що саме ця невеличка спільнота намагалася системно формувати образ усієї української Луганщини. Про це ми також розмовляли в «домашній лабораторії» В. Золотарьова (з величезною бібліотекою), де він вів «громадівський» літопис, архівував документи, зберігав підшивки видань з усіма науковими розвідками.

Розглядаємо краєзнавчий вісник «Слобожанщина — воля вольная» в районному виданні «Перемога», сторінку «Спадщина» в газеті «Новопсковщина», краєзнавчий вісник журналіста В. Козлова «Гетьманський шлях», обласну газету «Козацька варта», — у всіх цих виданнях пульсує думка Валентина Івановича. Він — організатор, натхненник, дописувач. Жоден номер за десятки років не виходив без його значущих для краю публікацій.

Важливим осередком, де мали й мають змогу збиратися громадівці, є Новопсковський краєзнавчий музей та його «Слобожанське подвір'я» — збережений невеличкий традиційний архітектурно-ландшафтний комплекс просто неба. Нинішній директор музею Ольга Мельник, окрім адміністративної та просвітницької діяльності,

стимулює також активну наукову роботу, сама має низку публікацій з розвитку традиційних ремесел і промислів на Новопсковщині. Переглядаючи публікації в уже зазначених вісниках, ми натрапили на матеріали наукових співробітників колишнього обласного Луганського музею та завідувачки відділу етнографії Тетяни Віхрової. Маючи слобожанське коріння, Т. Віхрова та її відділ проводили фахове етнологічне обстеження краю, результати якого виклали в раритетному вже на сьогодні виданні [3].

Після проведення такої напруженої роботи постало лише одне питання: як то могло статися, що не тільки на південь Луганщини, але й для самих слобожан не зовсім «затребуваною» була ця інформація, як засвідчували самі «громадівці». В. Золотарьов знову дає вичерпну відповідь: «У 90-х було таке піднесення. Створювали ми “Просвіту”, товариство української мови, краєзнавче товариство, козацьку громаду, хоча влада і ставила палки в колеса. Але ми не зважали, з ентузіазмом робили свою справу: піднімали архіви, читали лекції, створювали фольклорні колективи, виступали перед мешканцями краю. Ніби все так гарно населенням сприймалося. А далі... Хто б з президентів, чиновників із Києва не приїздив — переходили на російську мову, загравали з російськомовним населенням, місцевими князьками. Українське пробуджене середовище почало занепадати без підтримки, адже місцеве чиновництво почало давити, побачивши, що ми і все українське на цих теренах не потрібне державі. Скільки я пережив через це! Всі мої хвороби були викликані таким станом речей. Багато хто з наших однодумців на Луганщині відмовився від подальшої діяльності, тільки окремі з нас продовжували справу» (ЗВІ).

Лише активна громадська, системна поглиблена просвітницька діяльність представників проукраїнської спільноти за підтримки української влади на місцях може дати результати, щоб хоч якось виправити ситуацію. Про це також ішлося в нашій розмові з В. Золотарьовим, який неодноразово повторював, що він передусім історик-методист (тривалий час очолював методичний кабінет у райвно), і вкладав у це слово не лише назву посади. Це насамперед бачення напрямів, які потрібно розвивати й підтримувати тут.

Проговоривши з ним та членами його родини в їхній гостинній писарівській оселі майже всю ніч, ми з Валентином Івановичем уранці йшли до автобуса Гетьманським шляхом, про який з таким натхненням час від часу писали всі «громадівці». Непоправною втратою для Слобожанщини та й усієї України стала смерть Валентина Івановича Золотарьова. Тяжко сумуючи за побратимом, однодумці писали про цю дійсно надзвичайну людину: «Йому боліло все: історія, мова, культура, екологія краю... Неформальне новопсковське краєзнавче товариство “Слобідська громада” втратило свого керівника, районне товариство УК “Айдарська сотня” — свого першого писаря, а районна освіта і “Просвіта” — науковця. Важко усвідомити втрату друга і однодумця» (В. Каплунов, О. Чорнуха, Т. Дем'яненко, В. Гурський, С. Сахно, О. Логвиненко, М. Полтавський, С. Колісник, Н. Кривошей. Газета «Новопсковщина» 5 травня 2016 р.). До цих слів долучаємося й ми. І все озвучене — це ще й наш скромний внесок у збереження пам'яті про цього хранителя історичної спадщини Слобідського краю, стратега культурного розвитку малої батьківщини, натхненника місцевої громади, талановитого вчителя, дослідника і вмілого організатора.

Джерела та література

1. Боса Л. Г. Соціалізація української молоді кінця ХІХ – початку ХХІ ст. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / НАН України ;

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. — Київ, 2007.

2. Боса Л. Місця пам'яті втраченого ландшафту та сучасні комеморативні практики населення Наддніпрянщини // Матеріали науково-практичної конференції «Українське козацтво в етнокультурному просторі Наддніпрянщини»: зб. наук. праць / редкол.: Н. М. Буланова (відп. ред.) та ін. – Дніпропетровськ: Принтхаус «Римм», 2015. – С. 3–23.

3. Віхрова Т. та ін. Традиційно-побутова культура Луганщини кінця 19 – поч. 20 ст.: зб.

наук. статей. – Луганськ: Прес-експрес, 2013. – 464 с.: 40 іл. – (Серія «Краєзнавчі записки». – Вип. 6).

4. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерк по этнографии края / под ред. В. В. Иванова. – Харьков, 1898. – Т. 1: Старобельский уезд. – 1012 с.

5. Кульчицький О. Світовідчуття українця // Українська душа. – Київ, 1992. – С. 48–65.

Список інформантів

АГЗ – Афанасьєвський Григорій Захарович, 1924 р. н. Записала Л. Боса 18 грудня 2014 р. у м. Старобільську Луганської обл.

ДТТ – Дем'яненко Тетяна Тимофіївна. Записала Л. Боса 19 грудня 2014 р. у смт Новопсков Луганської обл.

ЗВІ – Золотарьов Валентин Іванович. Записала Л. Боса 19 грудня 2014 р. у с. Писарівка Новопсковського р-ну Луганської обл.

КВІ – Каплунов Василь Іванович, 1950 р. н. Записала Л. Боса в лютому 2015 р. у м. Києві.

СОВ – Сухорада Олена Валентинівна. Записала Л. Боса 19 грудня 2014 р. у с. Писарівка Новопсковського р-ну Луганської обл.

Summary

The search of certain loci to perform the functions of resocialization, identification, consolidation of the Ukrainian nation of both the Eastern territories and all Ukrainian lands at the same time within the present complex social and cultural conditions in Ukraine is a topical problem. However, the scientific world has already recognized the thesis that any knowledge is determined with the local context, the specificity of the place, locality long before. Therefore, attention is paid to the significance of the *intellectual communities*. These are public organizations, cultural societies, which often appear as the pioneers in social and cultural practices, as the researchers of new possibilities for the local population. It is especially important to appeal to the experience of such centers in rural areas of the Eastern terrains of Ukraine.

Some results of the field investigation in Novopskov and Starobilsk districts of Luhansk region are presented. The most persistent image of Ukrainian region, appearing in the stories of the interlocutors, is the image of the territory of former slobodas, the free lands, where their ancestors such as Cossacks and free people altogether have been settled. Concerning the activity of *Slobidska Community* and V. I. Zolotariov as its informal leader, the intellectual contribution of this community to the study of the territory along the Aidar river and the popularization of its special historical places is considered. The significance of *small communities* in the preservation and rendering of the local historical reminiscences and separate personalities as the creators of Ukrainian surroundings is shown. The special features of its self-organization mechanisms are investigated. The sources of this intellectual scientific, educational, social activity are reflected in memorials initiated by them, the press materials, scientific collections, separate author published works and chains of biographical interviews taken by us in December, 2014 and February, 2015.

Keywords: small communities, local reminiscences, *Slobidska Community*.